

Kələşova X.X.♦

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2022.67.98-103

UOT: 614

**Fövqəladə hallar nazirliyinin hüquq-mühafizə
orqanlarında rolu və yeri**

Xülasə: Fövqəladə hadisələr zamanı müdafiə tədbirlərinin vaxtında və müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsini təmin edən başlıca şərtlərdən biri - Mülki Müdafiə qüvvələrinin düzgün idarə edilməsidir. İdarəetmənin mahiyyəti - MM rəhbər və qərargahının özlərinə tabe olan qüvvələrə daim rəhbərlik etməsindən, onların fəaliyyətini qarşıda duran vəzifələrin icrasına yönəltməkdən ibarətdir. Fövqəladə hadisə – insan tələfatına, insanların səhhətinə və ya ətraf mühitə ziyan vurulmasına, əhəmiyyətli maddi itkilərə və insanların həyat fəaliyyəti şəraitinin pozulmasına səbəb ola biləcək və ya səbəb olmuş hərbi əməliyyatlar, qəza, təbii və ya digər fəlakət nəticəsində müəyyən ərazidə yaranmış vəziyyətdir. Fövqəladə hadisələr tiplərinə, növlərinə, miqyasına, nəticələrinin ağırlığına, habelə, digər əlamətlərinə görə təsnif edilir. Əgər, ehtimal olunan bütün fövqəladə hadisələri cəm halında götürsək, onda onları iki növə ayırmaq olar [1].

- Münaqişəli;
- Münaqişəsiz fövqəladə hadisələr.

Münaqişəli fövqəladə hadisələrə hərbi toqquşmaları, ekstremist siyasi mübarizəni, sosial partlayışları, milli və dini zəmində olan münaqişələri, terrorçuluğu, tüğyan edən cinayətkarlığı və s. aid etmək olar. Münaqişəsiz fövqəladə hadisələr isə öz növbəsində təbii, texnogen, ekoloji xarakterli fövqəladə hadisələrə ayrılır.

Açar sözlər: fövqəladə hadisələr; mülki müdafiə; kimyəvi silah; terrorçuluq; cinayətkarlıq; əhalinin mühafizəsi; fövqəladə müdafiə vasitələrinin alınması.

Müasir dövrdə bütün inkişaf etmiş ölkələr öz hərbi potensialını saxlamaq və inkişaf etdirmək üçün kütləvi qırğın silahları ilə təmin olunmağa çalışırlar. Nüvə, kimyəvi və bioloji silahlar digər silahlara nisbətən dövrümüzün ən dəhşətli kütləvi qırğın silahları siyahısına daxildir. Nüvə partlayışlarının güclü dağıdıcılıq xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onu döyüş əməliyyatlarında strateji və taktiki məsələlərin həlli üçün tətbiq edirlər. Nüvə silahlarından böyük ərazilərdə, ilin bütün fəsillərində, gecə və gündüz istifadə etmək mümkündür. İlk dəfə nüvə silahından 1945-ci ilin avqust ayında ABŞ dövləti Yaponiyanın Xirosima və Naqasaki şəhərlərinə təyyarədən atom bombası atmaqla istifadə etmişdir. Nəticədə 313 min nəfərdən artıq dinc sakin həlak olmuş, 238 min nəfərdən artıq insan xəsarət almışdır. [5, s. 27].

Kimyəvi silah - kütləvi qırğın silahlarından biri olub, zəhərləyici maddələrə və onları tətbiq etmək üçün istifadə olunan vasitələrə deyilir. Zəhərləyici maddələr (ZM), əhalinin əmək və döyüş qabiliyyətinin zəifləməsinə, bəzi hallarda isə bütün canlıların məhvində səbəb ola bilən xüsusi kimyəvi birləşmələrdən ibarətdir. Kütləvi qırğın silahlarının istifadəsi müharibəyə səbəb olur. Bu halda irimiqyaslı hərbi əməliyyatlar zamanı çoxlu nüvə, kimyəvi, bioloji mərkəzlər yarana bilər.

♦Kələşova Xəyalə Xəqani qızı - Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun "Dövlət təhlükəsizliyinin hüquqi təminatı" şöbəsinin böyük elmi işçisi (Azərbaycan). E-mail: xayala_kalashova@yahoo.com

Eyni zamanda, nüvə və digər kütləvi qırğın silahlarının global yayılması tendensiyası ilə əlaqədar olaraq, bu gün onların selektiv, məhdud zaman və miqyasda istifadəsini (o cümlədən icazəsiz istifadəni) tamamilə istisna etmək mümkün deyil. Bu məsələnin öyrənilməsi zamanı biz hərbi xarakterli təhlükələri, eləcə də kütləvi qırğın silahlarının əsas növlərini və onların zədələyici amillərini nəzərdən keçirməliyik. Nüvə partlayışlarının dağıdıcı faktorları insanların məhv edilməsində kompleks xarakter daşıyır, böyük ərazini əhatə edir və öz təsirini uzun müddət saxlayır. Nüvə partlayışı enerjisinin təqribən 50% - zərbə dalğasının, 35% - işıq şüalanmasının, 10%-ərazinin radioaktiv çirklənmənin, 4% - nüfuzedici radiasiyanın və 1% - elektromaqnit impulsunun yaranmasına sərf olunur.

Həyat prosesində insanlar daim təhlükələrlə üzləşirlər. İstənilən praktiki insan fəaliyyəti təbii mühit və sosial realıqla bağlıdır və potensial baxımdan təhlükəlidir. Potensial təhlükə gizlidir və müəyyən, çox vaxt proqnozlaşdırılması çətin olan şərtlərin mövcudluğunda özünü göstərir və bu onun daha da şiddətlənib ifrat təhlükəyə çevrilməsinə səbəb olur. Bu təhlükənin qarşısı alınmayanda və ya sabitləşdirilməyəndə, təhlükə fəvqəladə vəziyyətə çevrilir. Təhlükələr və fəvqəladə hallar fərqli xarakter daşıyır. Çox vaxt onlar təbii fəlakətlərə səbəb olan təbii hadisələrə, ətraf mühitə, insan fəaliyyətinin və təbii mühitin tarazlığının pozulması ilə əlaqəli, texnogen, istehsalat sektorunda, nəqliyyatda, rabitə sistemlərində, bioloji qəzalar və fəlakətlər nəticəsində yaranan təbii hadisələrə əsaslanır.

Son fəvqəladə halların təhlili göstərir ki, 75 - 80% hallarda fəvqəladə halların baş verməsi insan fəaliyyəti ilə bağlı olub, sosial səbəblərdən qaynaqlanır. Beləliklə, sosial təhlükələr cəmiyyətin özündə, dövlətlərarası münasibətlərdə mövcud və formalaşan ziddiyyətlərin nəticəsidir və onları aşkar etmədən və aradan qaldırmadan heç bir təhlükəsizlik təmin edilə bilməz [2].

Əhalinin mühafizəsi haqqında Nazirlər Kabinetinin 25 sentyabr 1998-ci ildə 193 nömrəli qərarı tərtib edilib qüvvəyə minmişdir. Bu qərarla əhalinin mühafizəsi barədə görülməli tədbirlərin təşkili və həyata keçirilməsi qaydası, əhalinin vaxtında mühafizə etmək üçün AR-si ərazisini sahələrə, şəhərlərin qrupları və təsərrüfat obyektlərinin dərəcələrə bölünməsi qaydası, Respublikada fəvqəladə hadisələrdən müdafiə sahəsində əhalinin hazırlanması qaydası izah olunur. Köçürmə tədbirləri fəvqəladə hallarda əhalinin mühafizəsinin ən səmərəli üsullarından biridir. Sülh və müharibə dövründə əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikası Mülki Müdafiə qərargahı tərəfindən hazırlanmış və Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, ilə razılaşdırılmış "Sülh və müharibə dövründə fəvqəladə hallarda Azərbaycan Respublikasında əhalinin köçürülməsi haqqında Əsasnamə"yə uyğun həyata keçirilir [3].

Xüsusən Böyük Vətən müharibəsi və Azərbaycanda Dağlıq Qarabağ münaqişəsi dövründə köçürmə işləri geniş tətbiq edilmişdir. Daşkəsən və Zaqatalada zəlzələ, Gürcüstan və Sabirabadda daşqınlar, su basmaları, İsmayilli rayonunda sürüşmə və digər rayonlarda baş verən fəvqəladə hallar zamanı da köçürmə tədbirləri həyata keçirilmişdir.

Köçürüləcək əhalinin təhlükəsiz zonada yerləşdiriləcəyi rayonların və yaşayış məntəqələrinin müəyyən edilməsi, hazırlanması və təşkil edilməsi işləri əvvəlcədən başlanılır, fəvqəladə hallar təhlükəsi yaranan dövrdə tam sürətdə başa çatdırılır. Bu məqsədlə nəqliyyat yolları təkmilləşdirilir və qaydaya salınır, mövcud olan rabitə, ondan idarəetmə orqanlarının istifadə etməsi məqsədilə inkişaf etdirilir, mənzil fondu, tibb, kommunal, mədəni-maarif, ticarət müəssisələri və digər sahələr köçürülüb gətirilən əhalinin yerləşdirilməsi və ona xidmət göstərilməsinə hazırlanır, əlavə su təchizatı məntəqələrinin yaradılması və avadanlıqlaşdırılması, digər mühəndis texniki tədbirlərin

yerinə yetirilməsi işləri təşkil edilir. Müasir silahların düşmən tərəfindən tətbiqi nəticəsində əhali radioaktiv, kimyəvi və bakterioloji zəhərlənməyə məruz qala bilər. Belə zəhərlənmə əhalinin böyük itkisinə səbəb ola bilər. Bundan əlavə kimyəvi təhlükəli və sənaye obyektlərində güclü təsirli zəhərli maddələrin müxtəlif səbəblərdən dağılması böyük ərazinin zəhərlənməsinə şərait yaradar və yenə də əhalinin və bütün canlıların itkisi ilə nəticələnə bilər. İtkilərin qarşısını almaq üçün obyektlərdə radiasiya və kimya müdafiəsi işi təşkil olunur. Müdafiənin əsas məqsədi radioaktiv, kimyəvi və bakterioloji maddələrin orqanizmə təsirinin qarşısını almaq və yaxud onları məhdudlaşdırmaq və bununla da insan itkisini maksimum azaltmaq, ərzağı, suyu, maddi sərvətləri və s. zəhərlənmədən qorumaqdan ibarətdir [4].

Radiasiya, kimya müdafiəsinin əsas vəzifələrinə radioaktiv, kimyəvi və bakterioloji zəhərlənməni vaxtında aşkar etmək və bu haqda əhalini xəbərdar etmək, adamları, k/t heyvanlarını, suyu, otu və başqa maddi sərvətləri müdafiə etmək, zəhərlənmənin nəticələrini aradan qaldırmaq, adamların iş və həyat fəaliyyətini bərpa etmək daxildir. Bu üç vəzifələri yerinə yetirmək üçün - radiasiya və kimya şəraitinin vaxtında aşkar edilməsi, radiasiya müdafiə rejimlərinin həyata keçirilməsi, fövqəladə müdafiə vasitələrinin alınması, saxlanması və dəyişdirilməsi, işçilərinin, əhalinin fövqəladə müdafiə vasitələri ilə təmin olunması, dozimetrik və kimya nəzarətinin təşkili, işçilərin güclü təsirli zəhərli maddələrdən müdafiəsi tədbirlərinin görülməsi zəruridir.

Sonda qeyd etmək istərdim ki, fövqəladə vəziyyət müxtəlif hüquq sahələrinin normaları daxil olmaqla mürəkkəb, çoxşaxəli ictimai hüquq institutu, habelə ictimai-siyasi və təbii-texnogen xarakterli fövqəladə hallar zamanı tətbiq edilən xüsusi inzibati-hüquqi rejim hesab edilir. Hüquq institutu kimi fövqəladə vəziyyət, fövqəladə vəziyyətin tətbiqi üçün əsasları müəyyən edən normalar sistemidir, onun tətbiqi qaydası, hərəkətin zaman və məkan sərhədləri, dövlət hakimiyyəti orqanlarının, yerli özünüidarəetmə orqanlarının, təşkilatların, onların vəzifəli şəxslərinin, ictimai birliklərin fəaliyyəti üçün xüsusi rejim, dövlətlərdə hakimiyyət orqanları və təsis qurumlarının yurisdiksiya subyektlərinin və səlahiyyətlərinin müvəqqəti dəyişiklikləridir.

Bibliografiya

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 31 iyul tarixli 93 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Mülki Müdafiəsi haqqında” Əsasnamə [Elektron resurs]. URL: <https://e-qanun.az/framework/7596> (müraciət tarixi: 14.04.2022).
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1997-ci il 30 dekabr tarixli 420-IQ nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Mülki Müdafiə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. [Elektron resurs]. URL: <https://e-qanun.az/framework/4271> (müraciət tarixi: 09.04.2022).
3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1992-ci il 28 dekabr tarixli 703 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında əhalinin mülki müdafiəyə hazırlanması haqqında”.
4. Fövqəladə halların qarşısının alınması və belə hallarda fəaliyyəti üzrə Azərbaycan Dövlət Sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1992-ci il 30 aprel tarixli 239 nömrəli Qərarı. [Elektron resurs]. URL: <https://e-qanun.az/framework/16209> (müraciət tarixi: 14.04.2022).
5. Ocaqov H.O. Fövqəladə hallarda HFT (dərs vəsaiti). - Bakı, 2010. - 47 s.

**The role and place of the ministry of emergency
situations in law enforcement agencies**

Abstract: One of the main conditions for the timely and successful implementation of defense measures during emergencies is the proper management of the Civil Defense Forces. The essence of management is that the head and staff of the National Assembly constantly lead the forces subordinate to them, directing their activities to the implementation of the tasks ahead. An emergency is a situation in a certain area as a result of military operations, accidents, natural or other disasters that may or have caused loss of life, damage to human health or the environment, significant material losses and deterioration of people's living conditions.

Emergencies are classified according to type, type, scale, severity of consequences, as well as other symptoms. If we take all the probable emergencies together, they can be divided into two types.

- Conflicting;
- Conflict-free emergencies.

Conflicting emergencies include military clashes, extremist political struggle, social explosions, national and religious conflicts, terrorism, rampant crime, and more can be attributed. Non-conflict emergencies, in turn, are divided into natural, man-made and environmental emergencies.

Keywords: emergencies; civil defense; chemical weapons; terrorism; crime; protection of the population; purchase of emergency defense equipment.

References

1. Regulations on Civil Defense of the Republic of Azerbaijan approved by the Decree No. 93 of the President of the Republic of Azerbaijan dated July 31, 1992. Available at: <https://e-qanun.az/framework/7596> (accessed: 14.04.2022). (in Azerbaijani).
2. Law of the Republic of Azerbaijan "On Civil Defense" approved by the Decree No. 420-IQ of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 30, 1997. Available at: <https://e-qanun.az/framework/4271> (accessed: 09.04.2022) (in Azerbaijani).
3. Approved by the Decision No. 703 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated December 28, 1992 "On preparation of the population for civil defense in the Republic of Azerbaijan". (in Azerbaijani).
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan No. 239 of April 30, 1992 "On the State System for the Prevention of Emergencies and Activities in Such Cases". <https://e-qanun.az/framework/16209> (accessed: 14.04.2022) (in Azerbaijani).
5. Ojagov H.O. Emergency HFT (textbook). Baku, 2010, 47 p. (in Azerbaijani).

♦**Kalashova Khayala Khaqani** – Senior Scientific researcher of the Department for "The legal provision of state security" of the Institute of Law and Human Rights (Azerbaijan). Email: xayala_kalashova@yahoo.com

Калашова Х.Х.♦

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2022.67.98-103

УДК: 614

Роль и место МЧС в правоохранительных органах

Аннотация: Одним из основных условий своевременного и успешного осуществления оборонных мероприятий в условиях чрезвычайных ситуаций является надлежащее управление Силами гражданской обороны. Суть управления заключается в том, что глава и аппарат НС постоянно руководят подчиненными им силами, направляя их деятельность на выполнение поставленных задач.

Чрезвычайная ситуация – это ситуация на определенной территории в результате военных действий, аварий, стихийных или иных бедствий, которая могла или привела к гибели людей, причинению вреда здоровью людей или окружающей среде, значительным материальным потерям и ухудшению условий жизни людей. Чрезвычайные ситуации классифицируются в зависимости от их вида, масштаба, тяжести последствий, а также других признаков.

Если брать все возможные аварийные ситуации вместе, то их можно разделить на два типа

- конфликтный;
- Бесконфликтные чрезвычайные ситуации.

Конфликтные чрезвычайные ситуации включают военные столкновения, экстремистскую политическую борьбу, социальные взрывы, национальные и религиозные конфликты, терроризм, разгул преступности и многое другое. можно отнести.

Неконфликтные ЧС, в свою очередь, делятся на ЧС природного, техногенного и экологического характера.

Ключевые слова: чрезвычайные ситуации; гражданская оборона; химическое оружие; терроризм; преступность; защита населения; закупка средств противаварийной защиты.

Библиография

1. Положение о гражданской обороне Азербайджанской Республики, утвержденное Указом Президента Азербайджанской Республики № 93 от 31 июля 1992 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://e-qanun.az/framework/7596> (дата обращения: 14.04.2022) (на азерб.яз.).

2. Закон Азербайджанской Республики «О гражданской обороне», утвержденный Указом Президента Азербайджанской Республики № 420-IQ от 30 декабря 1997 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://e-qanun.az/framework/4271> (дата обращения: 09.04.2022) (на азерб.яз.).

♦Калашова Хаяля Хагани кызы – старший научный сотрудник, отдела «Правовое обеспечение государственной безопасности» Института права и прав человека (Азербайджан). E-mail: xayala_kalashova@yahoo.com

3. Утвержден Постановлением № 703 Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 28 декабря 1992 года «О подготовке населения к гражданской обороне в Азербайджанской Республике». (на азерб.яз.).

4. Постановление Кабинета Министров Азербайджанской Республики № 239 от 30 апреля 1992 года «О государственной системе предотвращения чрезвычайных ситуаций и деятельности в таких случаях». [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://e-qanun.az/framework/16209> (дата обращения: 14.04.2022) (на азерб.яз.).

5. Оджаков Х.О.. НФТ (учебник) в чрезвычайных ситуациях. - Баку, 2010. - 47 с. (на азерб.яз.).